

Södertörns högskola | Institutionen för kommunikation, medier och it
Kandidatuppsats 15 hp | Journalistik | Höstterminen 2010
Programmet för journalistik med samhällsstudier

Islamism i svensk press

– En studie om hur olika islamistiska rörelser
framställs i svensk press

Av: Michaela Rosendal
Handledare: Jöran Hök
Examinator: Christian Andersson

Abstract

I den här uppsatsen undersöks hur olika islamistiska rörelser framställs i svensk press och vilken mediebild som skapas kring fenomenet islamism. De teoretiska utgångspunkterna är gestaltningsteorin och postkoloniala teorier om orientalism och eurocentrism. De används för att se vilka föreställningar som ligger bakom mediebilderna. Den metod som används är kvalitativ textanalys i syfte att finna strukturer och mönster i texterna.

De islamistiska rörelserna i denna undersökning förekommer stundtals i samband med nyhetsrapportering om terrorism. De skildras även någon gång som motpoler. Vissa delar av materialet präglas av orientalism och då främst den orientalistiska bilden om araben som hotfull och annorlunda. Den eurocentriska teorin präglar främst den undersökta rörelsen Det islamistiska rättvise- och utvecklingspartiet (PJD). Skillnaderna i framställningarna utgörs främst av vilken roll som de olika rörelserna får. Två av rörelserna PJD och Tablighi Jamaat framställs både i negativa termer men också i positiva termer. al-Qaida i tvåflodslandet framställdes endast i negativa termer.

Nyckelord: eurocentrism, gestaltningsteorin, islamism, kvalitativ textanalys, orientalism, mediebild, svensk press

Innehållsförteckning

Abstract

Innehållsförteckning

1. Inledning	3
1.1 Introduktion	3
1.2 Bakgrund	4
2. Syfte och frågeställning	5
3. Tidigare forskning och teori	6
3.1 Tidigare forskning	6
3.2 Gestaltningsteorin	7
3.2 Orientalism	8
3.2.1 ”Vi” och ”dem”	10
3.3 Eurocentrism.....	11
4. Metod och material	12
4.1 Kvalitativ textanalys	12
4.2 Avgränsningar, urval och material	13
4.3 Analysredskap	15
4.4 Teoretisk anknytning	16
5. Analys	18
5.1 Det islamistiska rättvise- och utvecklings partiet (PJD)	18
5.2 Tablighi Jamaat.....	22
5.3 al-Qaida i tvåflodslandet.....	27
6. Resultat	30
7. Slutdiskussion	31
7.1 Förslag till vidare forskning	32
8. Källförteckning.....	33

1 Inledning

1.1 Introduktion

Det här är en uppsats om hur svensk nyhetsrapportering framställer islamistiska grupper. Då tidigare forskning fokuserar på hur medierna framställer islam och muslimer, vill jag i stället titta närmre på en av många aspekter av islam - islamismen. Det finns en mängd variationer av islamism och rörelserna har en lång historia bakom sig. Det är därför intressant hur några av dessa rörelser framställs i svensk press. Vilken bild får vi av olika islamistiska rörelser?

Jag har tidigare skrivit en b-uppsats om olika demokratiska tankar inom islam och kom då i kontakt med islamismen som fenomen, och upptäckte islamismens mångsidighet. I dagsläget kan jag bara formulera en hypotes om hur islamismen framställs i svensk press, utifrån forskning om mediebilderna av islam. Den tidigare forskningen menar att islam och muslimer oftast uppmärksammas i medierna i samband med något negativt (Hvitfelt 1998, s 76). Jag kommer genom kvalitativ textanalys undersöka textens uppbyggnad för att leta strukturer och mönster i rapporteringen om olika islamistiska grupper (Hultén 2000, s 8).

Det är relevant att undersöka den här frågan eftersom det finns en rädsla för islamisering och en islamofobi i samhället (Hjärpe 2010, s 187). Trots att det är svårt att bevisa en direkt koppling mellan mediebilder och människors attityder (Hvitfelt 1998, s 73) anser jag att det inte går att förneka att det finns någon form av samband. Men det här är i första hand en beskrivande studie om hur olika former av islamism framställs i svensk press.

1.2 Bakgrund

Islamismen har sitt ursprung i den islamiska renässansen (nahdah) som var inflytelserik från slutet av 1800-talet till första världskriget. Drivkraften var att motverka den orientalistiska bilden, de uppfattningar som koloniserarna hade om islam, och skapa en motbild genom att bevisa islams rationalitet. För att göra detta pekade man på de företeelser som präglade islams första århundraden. Islamiskt lärda uppmanade också till att man skulle vända tillbaka till de tidigare riktlinjerna. Den islamiska renässansen präglas därför av reform och tillämpning av självständig tolkning av skriften, så kallad ijtihad (Gardell 2005, s 22-23).

En förklaring till framväxten av de islamistiska rörelserna är att den tidigare politiska makten var borta efter kolonialmakternas erövring (Gardell 2005, s 40). En annan viktig punkt är avskaffandet av kalifatet 1924. Kalifen hade tidigare haft makten över den islamiska ordningen (Nationalencyklopedin 2010). I och med avskaffandet uppstod idén om en islamisk samhällsordning som inte var knuten till kalifen. Runt om i världen samlades människor kring idéer om bland annat de muslimska ländernas frihet från kolonialmakterna och en återförening av det islamiska folket (umma) med islamisk statsbildning, med sharia som konstitution (Gardell 2005, s 36-37). Islamismens framfart berodde också på framväxten av en medelklass i Egypten där fotfästet för rörelserna var starkt. De var den nya medelklassen som främst samlades i olika grupper (Gardell 2005, s 38-39).

Efter första världskriget växte de antikoloniala rörelserna sig starka. Politisk islam var viktig och islam användes som identitetsmarkör, det vill säga något man samlades kring och identifierade sig själv med. Trots att det finns likheter mellan dessa rörelser finns det också stora skillnader i tolkningar och utformningar (Gardell 2005, s 38-42). Islamismen är inte ett enhetligt fenomen även om en del gemensamma punkter finns. Ett mer passande namn skulle kunna vara ”islamism”, menar Jan Hjärpe i boken med samma namn.

Det handlar om rörelser, organisationer, partier men också ideologier och tankeströmningar... (Hjärpe 2010, s 7)

I rapporten *Understandig Islamism Middle East/North Africa Report N°37* delar Crisis Group upp islamismen i tre (fyra inklusive den shiitiska islamismen) typer. De olika typerna anser jag kunna visa på mångfalden hos fenomenet islamism.

En av dessa typer karaktäriseras av ”politisk islam” och syftar på rörelser som prioriterar politisk handling. Denna typ av rörelse organiserar sig i politiska partier och söker makt genom politik. En annan typ är den ”missionerande islamismen” som syftar på rörelser som omfattar olika former av väckelse och fundamentalism. Rörelser av den missionerande typen söker inte nödvändigtvis politisk makt och organiserar sig inte heller i politiska partier. Deras syfte är att missionera och predika för att stärka tron (iman), och bevara bandet mellan de troende.

Den tredje typen är ”militant islamism”, även kallad ”radikal islamism” och är en typ som använder sig av jihad, i bemärkelsen att de använder sig av våldsaktioner. De tror på legitimt militärt försvar av det islamiska folket och ”islams värld” (Dar –al Islam) från utomstående makter (International Crisis Group 2005, s i).

2 Syfte och frågeställningar

I uppsatsen analyseras tidningstext med syftet att undersöka hur olika former av islamism framställs i svensk press. Jag vill se vilka mönster som förekommer för att diskutera mediebildens av islamism. Syftet är även att se om framställningen präglas av orientalism och eurocentrism, då dessa teorier säger något om hur vi uppfattar världen. Det är därför intressant att undersöka om svensk nyhetsrapportering innehåller orientalistiska och eurocentriska tendenser.

Mina frågeställningar är:

I vilka sammanhang förekommer de valda rörelserna?

Hur gestaltas de olika rörelserna?

Vilka skillnader och likheter finns det av hur rörelserna gestaltas?

Präglas medieframställningen av orientalism och eurocentrism?

3 Tidigare forskning och teori

Här nedan följer en genomgång av tidigare forskning och teorier som är relevanta för min undersökning och analys.

3.1 Tidigare forskning

Den tidigare forskningen har fokuserat på bilden av islam och muslimer i medier. Bilden av islam och muslimer undersöks i *Muslimer och islam i svenska nyhetsmedier – om rapporteringen av terrorattackerna i USA den 11 september 2001* en förstudie av Marina Ghersetti och Anna Levin. I tre kvantitativa delstudier undersöker Ghersetti och Levin hur första nyhetsdygnet såg ut i press, radio och tv, efter attackerna i USA den 11 september 2001. De undersökte nyhetsrapporteringen om muslimer och islam i Aftonbladet och Dagens Nyheter, samt bilder på muslimer med syfte att gestalta islam.

Slutsatserna är bland annat att 62 procent av innehållet i de två undersökta tidningarna handlar om krigförande islamistiska grupper, rasism mot muslimer och religionens betydelse för attackerna. 81 procent av artiklarna med svensk vinkel handlar huvudsakligen om hur hotfull och problematisk islam är och de främmande aspekterna av religionen och dess anhängare. Aftonbladet och Dagens Nyheter förmedlar i text och bild månaden efter attackerna 11 september 2001 en schabloniserad och förenklad bild där olika länder buntas ihop och troende muslimer framställs som farliga och terrorbenägna. (Ghersetti & Levin 2002, s 25-26). Denna bild tar jag fasta på i min utgångspunkt och bildar min hypotes utifrån.

Håkan Hvitfeldts drar i studien *Den muslimska faran – om mediebilden av islam* slutsatser som liknar dem i Ghersettis och Levins förstudie. Hvitfelt menar att det finns ett antal islamstereotyper när det gäller ord som man använder sig av och att medierna beskriver verkligheten utifrån förutbestämde mallar. Några av symboler för islam som medierna använder är ”fundamentalism”, ”jihad” och ”islamist”. När dessa symboler förekommer i, till exempel, nyhetstext menar Hvitfelt att de styr läsarna och ”de markerar hur de handlingar, händelser och förhållanden som beskrivs ska tolkas”. Symbolerna kan verka som stereotyper. Hvitfelt definierar stereotyper som ”överförenklade och endimensionella föreställningar om olika fenomen”, som styr vårt tänkande och vår kommunikation. De fungerar också genom att styra nyhetsmediernas kategorisering, mallar, av händelser, människor eller förhållande. Det gör att till exempel ett fenomen som benämns utifrån en

stereotyp alltid kommer att kategoriseras utifrån den och rapporteras i enlighet med den (Hvitfelt 1998, s 83). Det gör att jag kan anta att det finns en stereotyp av islamismen och det är den som jag vill undersöka.

En av de valda teorierna för min uppsats är den postkoloniala teorin om orientalism. I magisteruppsatsen *Det orientaliska i fokus – en studie kring vad som tryckt svensk media förmedlar för bild av islam och ”muslimer”* av Carl Leo används Edward W. Saids *Orientalism* för att undersöka bilden av islam och ”muslimer” i svensk tryckt media. Leo undersöker huruvida det finns ett ”vi” och ”dem”, vilket är en del av den orientalistiska teorin. Leo kommer fram till att muslimer och islam i nyhetstext omskrivs i negativa termer (Leo 2008, s 35). Jag anser att den postkoloniala teorin om orientalism kan användas i min analys med hänvisning till de resultat som både Hvitfelts, Ghersettis och Levins studier har fått. Resultaten av dessa studier pekar på att den svenska nyhetsrapporteringen om muslimer och islam till största delen är negativ, schabloniserande och beskriver religionen och de troende som ett hotfullt fenomen. Denna bild stämmer överens med vad teorin om orientalism menar att ”västvärldens” uppfattning om islam, är.

3.2 Gestaltningsteori

Gestaltningsteori är en översättning för det som på engelska kallas ”framing theory”. Man använder sig av begreppet ”frame”, som kan översättas till ram eller gestaltning etcetera och kan definieras som:

A frame repeatedly invokes the same objects and traits, using identical or synonymous words and symbols in a series of similar communications that are concentrated in time. These frames function to promote an interpretation of a problematic situation or actor and (implicit or explicit) support of a desirable response, often along with a moral judgment that provides an emotional charge. (Entman & Matthes & Pellicano 2009, s 177)

En “frame” är då ett fenomen gestaltas genom att använda identiska eller synonyma ord och symboler. Gestaltningarna fungerar genom vissa tolkningar av fenomen och händelser som väcker en reaktion hos människor.

Gestaltningensprocessen förekommer på fyra olika nivåer:

- i kulturen
- i tankar hos opinionsbildare och politiska kommentatorer
- i texter (texts of communication)
- hos individuella personer

Kultur definieras här som de gemensamma uppfattningarna som finns hos individer i ett samhälle samt de gestaltningar som finns i litteratur, nyheter, samtal och så vidare. De är dessa gemensamma uppfattningar som sedan formar de reaktioner som olika ”frames” väcker hos människor.

Själva gestaltningen (framing) i texterna kan göras strategiskt för att föra fram en specifik bild. Att gestalta (framing) kan även göras utan att ha ett syfte att föra fram en specifik politisk åsikt. Det är sådan gestaltning som nyhetsmedier ägnar sig åt (Entman & Matthes & Pellicano 2009, s 176). Den journalistiska gestaltningen karaktäriseras av att den finns i flera olika led, delvis hos den individuella journalisten som använder sig av olika gestaltningar för att skapa den journalistiska berättelsen, delvis hos nyhetsredaktionen. De journalistiska gestaltningarna är vanliga i rutinarbete på områden som man regelbundet rapporterar om. Däremot kan dessa gestaltningar förändras om något speciellt händer inom området (Entman & Matthes & Pellicano 2009, s 179-189).

3.3 Orientalism

Orientalismen är en postkolonial teori. Att den är postkolonial innebär att den är en del av det forskningsfält där man ”problematiserar den västerländska kunskapstraditionen och dess förankring i globala relationer av dominans och underordning”. Kolonialismen får en betydande roll i hur vi ser på världen i dag. Det rör sig om tankar om ”vi” och ”dem” och sättet som över- och underordningsrelationer rättfärdigas på. Samt de ledande ”normsystem som placerar den västerländska kulturen och samhällsmodellen högst upp i en utvecklingsskala”. Edward W. Saids tanke om orientalism är en av föregångarna inom postkolonialismen (Nationalencyklopedin 2010).

Den postkoloniala teorin om orientalism syftar på hur västerlandet ser på Orienten. Det handlar om vilka ordval och bilder som man används för att beskriva och tala om den (Said 1978, s 74-76). Orienten är en geografisk gränsdragning skapad av "oss". Den är en samling av de egenskaper som "vi" uppfattar vara specifikt "orientaliska" (Said 1978, s 203). Gränsdragning framkallar i förlängningen föreställningen om Orienten och väst som motpoler (Said 1978, s 44).

Här följer några exempel på föreställningar om Orienten:

- Bilden om araben som hotfull.
- Ointresset för Orientens historia, eller så föreställer man sig att den inte existerar.
- Skräckföreställningar om att muslimerna tänker erövra världen (Said 1978, s 285-286).
- Synen på islam är politisk (Said 1978, s 293): Uppdelningen mellan "våra" normala samhällen och "de" som inte kan skilja på politik och kultur (Said 1978, s 298).
- De goda eller onda araberna. De som gör som de blir tillsagda eller de onda som inte gör som de blir tillsagda (Said 1978, s 305-306).

Saids anser att människan begränsas och påverkas av samhället, kulturella traditioner och yttre omständigheter och att skrivandet aldrig blir fritt på grund av det (Said 1978, s 202). Samtidigt förändras orientalismen hela tiden och formas, enligt Said, utefter internationella maktfördelningars intressen (Said 1978, s 284).

Orientalismen präglas i dag av sekulära idéer. Den europeiska självbilden har förändrats i och med modernisering, sekularisering och ny kunskap om andra kulturer (Said 1978, s 125). Denna självbild ser Said som uttryck för makt. Väst kan utifrån sina sekulära idéer gynnsamt jämföra sig själv med "de andra". Då framstår väst som överlägset enligt dessa idéer. De sekulära idéerna främjar då tanken om att "vi räddade orienten ur glömskan". Vilken innebär att de idéer som anammas av Orienten som "vi" anser vara västliga, därigenom har väst hjälp Orienten ur ett förlegat system (Said 1978, s 124).

Orientalismens teorier om hur Orienten uppfattas kan sammanfattas som: den absoluta och systematiska skillnaden mellan västerlandet och orienten. Föreställningar om Orienten går före nutida direkta exempel. Orienten uppfattas som evig, enhetlig, och utan förmåga att definiera sig själv och är något som man bör frukta eller kontrollera (Said 1978, s 298).

3.3.1 ”Vi” och ”dem”

Edward W. Said fortsätter sin teori om orientalism i *Covering Islam – How the media and the experts determine how we see the rest of the world* och bygger den på samma argumentation som i *Orientalism*.

Said anser att avsaknaden av analys i medierna resulterar i ett ”vi” och ”dem” (Said 1981, s 8). Den negativa mediebild av islam är mer utbredd än andra uppfattningar om islam och är därför en del av vår tolkning av islam. Ett exempel är hur nyheter om islam har skapat en uppfattning om att islam är ett hot mot det västerländska samhället (Said 1981, s 144).

Att endast vissa uppfattningar om islam når ”oss” beror på att man generaliserar komplexa fenomen, alltså att man förenklar komplicerade och mångsidiga fenomen så som islam. Said menar att detta är oundvikligt, däremot anser han att vi ser dessa uppfattningar som objektiva i stället för att se islambilden som en förenkling av ett mångsidigt fenomen. Det är utifrån denna bild som vi förstår islam. Generaliseringar fungerar delvis som en identitetsmarkör, genom att man antingen identifierar sig med ett fenomen eller inte gör det. De fungerar också som en plats för tankar, värderingar och associationer som i sin tur bidrar till generaliseringen (Said 1981, s 9-10).

Hur ”vi” ser på islam har att göra med hur vi uppfattar tredje världen. Genom olika generaliseringar uppfattar ”vi” tredje världens egenskaper som:

- avsaknad av egen identitet, historia, och nationella tragedier.
- En kollektiv enhet som uppfattas som anonym, underlig och hotfull (Said 1981, s 38).

Medierna är en av de aktörer som skapar de förutfattade meningarna. De kännetecken som tilldelats islam har begränsat fenomenet och skapat stereotyper, som genom politiska situationer skapar tanken om ett ”vi” mot ”dem” (Said 1981, s 44).

Massmediernas bild av islam skapar en allmän grund för ”våra” uppfattningar om islam. Uppfattningar som inte bara är stereotyper utan även kontexter där attityder, värderingar och associationer blir en del av mediebilderna (Said 1981, s 47-48).

3.4 Eurocentrism

Eurocentrismen är, som orientalismen, en postkolonial teori. I stora drag handlar eurocentrismen om hur man upphöjer den västerländska historien samtidigt som man nedlåter och demoniserar den icke-västerländska historien (Shobat & Stam 1994, s. 3).

Den eurocentristiska diskursen karaktäriseras av en linjär historiesyn, vilket innebär att historien utvecklas uppåt och framåt och att allt bara blir bättre. Den präglas också av tanken att väst alltid har haft en process mot demokrati samtidigt som icke-europeiska demokratiska traditioner exkluderas i historieskrivningen. Med den här synen passar inte den västerländska historiens ”felstegen” in, därför utesluts dessa i den eurocentriska diskursen (Shobat & Stam 1994, s 2).

Bobby S. Sayyid arbetar vid University of Leeds och är författare till boken *A fundamental fear – eurocentrism and the emergence of islamism*. S. Sayyid beskriver eurocentrismen som en diskurs som uppstår då västerlandets världsbild inte längre är allomfattande, universalistisk. Eurocentrismen är ett försök att ”sy ihop” avståndet mellan ”väst” och tanken om väst som mittpunkt. Syftet är att ”fylla ut” tomrummet mellan ”väst” och universalismen innan någon annan gör det. S. Sayyid hävdar att islamismen kan ha den rollen och därmed göra att väst blir en kultur bland många andra kulturer i motsats till universalismen som eurocentrismen strävar mot (Sayyid 2003, s 128-129).

Samir Amin, författare till boken *Eurocentrism*, förklarar också eurocentrismen utifrån en tanke om universalism. Den eurocentriska diskursen framställs som universell, alltså världsomfattande och allomfattande. Den västerländska världsbilden och modellen tas för given som självklar fakta och sunt förnuft (Amin 1989, s viii). Vilket i sin tur gör att Eurocentrismen hävdar att en imitation av den västerländska modellen är lösningen till vår tids prövningar (Amin 1989, s vii).

4 Metod och material

I det här kapitlet presenteras den valda metoden och på vilket sätt jag tillämpar den i analysen. Först kommer en genomgång av tanken med den kvalitativa textanalysen. Sedan följer ett avsnitt då jag presenterar analysens avgränsningar, urval och material. Och till sist presenteras analysredskapen och på vilket sätt jag använder mig av teorierna.

4.1 Kvalitativ textanalys

Den kvalitativa textanalysen kan användas för flera syften. I den här uppsatsen kommer frågeställningarna att användas som frågor som ställs till materialet, för att systematisera innehållet och logiskt ordna innehållet i texterna för att sedan ta fram olika kategorier. Därmed blir analysen i första hand beskrivande (Esaiasson, Gilljam, Orcarsson, Wängnerud 2007, s. 238).

För att göra en kvalitativ textanalys måste man precisera frågor som sedan får fungera som analysredskap tillsammans med empiriska indikatorer. Ett klagörande över de använda analysredskapen kommer i kapitel 4.3. Analysen kommer i första hand vara idécentral och jag kommer därmed koncentrera mig på vad texterna säger och inte på vem som säger vad i texterna. Denna precisering är snäv och har till fördel att jag kan vet vad jag har undersökt. Jag är även väl medveten om nackdelen, att det kanske finns information som jag har gått miste om.

Det konkreta tolkningsarbetet är en hermeneutisk metod vilket innebär att man tolkar delen utifrån helheten samt att man ställer hypoteser mot texten (Esaiasson, Gilljam, Oscarsson, Wängnerud 2007, s 252). I *Journalistikanalys – en introduktion* presenteras en metod som till stor del liknar den hermeneutiska metoden som beskrivs i *Metodpraktikan*. Textanalysen är en process där man börjar i den egna upplevelsen av texten och genom systematiserad analys gör det möjligt att beskriva textens struktur, form. Textanalysen gör det även möjligt att tolka textens struktur och form. Utgångspunkten i analysen är det första intrycket. Det andra steget är att genom omläsning få fram textens betydelse och uppbyggnad. Analysen fortsätter med i ett tvärgående led genom att titta på människorna i texten, verb, adjektiv och så vidare (Hultén 2000, s 96-97).

Anledningen till att jag tror att den kvalitativa metoden är att föredra är att mitt syfte med undersökningen är att göra en beskrivande analys av innehållet i texterna för att kunna ta fram olika mönster i rapporteringen.

4.2 Avgränsningar, material och urval

Valet av rörelserna utgår ifrån rapporten *Understanding Islamism*:s typer av islamism. De valda rörelserna får representera rapporteringen om den typen av islamism. Sammantaget kan man då få en uppfattning om hur rapporteringen kring de olika typerna av islamism ser ut. Crisis Groups kategorisering är nödvändigtvis inte optimal och jag säger inte att samtliga grupper under en och samma typ är likadana. Däremot anser jag att jag med hjälp av dessa typer kan undersöka hur tre olika islamistiska rörelser gestaltas i svensk press.

De valda rörelserna är:

- Det islamistiska rättvise och utvecklingspartiet (PJD)
- Tablighi Jamaat
- al-Qaida i tvåflodslandet

Varje rörelse är ett exempel på en av typerna i *Understanding Islamism*. PJD är ett exempel på politisk islamism. Tablighi Jamaat är exempel på missionerande islamism, och al-Qaida i tvåflodslandet är ett exempel på radikal islamism.

PJD är ett parti i Marocko som bildades 1997 och är sedan valet 2002 ett av de största partierna i landet. De har dock aldrig suttit med i någon regering. Partiet arbetar mot korruptionen i landet och betonar att de gör åtskillnad mellan religion och politik (Landguiden 2010). Tablighi Jamaat grundades i Indien 1927 och har som mål att få muslimer att återvända till ”den rätta vägen”. Under andra halvan av 1900-talet spreds rörelsen runt om i världen till bland annat till Norge, Danmark, Belgien och Storbritannien (Roald 2005, s 227). al-Qaida i tvåflodslandet är verksam i Irak och som namnet antyder har de kopplingar till terroristnätverket al-Qaida (Nationalencyklopedin 2010).

Anledningen till valet av att undersöka nyhetsartiklar om dessa rörelser är för det första att det finns material om dessa rörelser. För det andra så är antalet publicerade texter om dessa rörelser ett hanterbart material. Det finns som sagt en mängd olika islamistiska rörelser och vissa har fått mer och andra har fått mindre uppmärksamhet från svenska nyhetsmedier. Dessa tre rörelser har fått likartat utrymme i svensk press och jag utgår därför utifrån dessa då jag anser att det vore en annan undersökning om jag skulle undersöka rörelser som fått olika mycket medieutrymme.

Jag använde mig av Mediearkivet för att hitta materialet, och använde mig av rörelsernas namn i olika variationer som sökord. För Det islamistiska rättvise- och utvecklingspartiet, PJD, har jag använt mig av partinamnet och förkortningen. För Tablighi Jamaat har jag använt mig av namnet samt endast Tablighi som sökord. Trots att al-Qaida i tvåflodslandet har bytt namn tre gånger har jag valt att endast undersöka material då man hänvisar till gruppen som ”al-Qaida i tvåflodslandet”, för att kunna ha ett hanterbart material.

Jag har inte valt att göra en avgränsning när det gäller tidningar och tid utan gör ett urval ur de nyhetstexter som finns. I sökverktyget Mediearkivet finns material från 438 olika svenska tryckta tidningar. För att undersöka syftet kommer materialet bestå av olika former av nyhetstext, främst nyhetsartiklar men även reportage. Jag har valt att fokusera på längre texter, men har inte satt en gräns på hur många ord en text måste ha för att ingå i undersökningen, men har valt bort notiser då det finns tillräckligt med material inom samma händelse.

Urvalet av det totala antalet artiklar baseras inte på att artikeln i första hand handlar om rörelsen utan att den omnämns i artikeln. Intresset att analysera även artiklar som inte främst handlar om rörelsen har att göra med frågeställningarna och teorierna. Att det handlar om kontexter som bygger upp mediebilder (Hvitfelt 1998, s 83). Då det under urvalsprocessen har förekommit att liknande artiklar eller samma artikel har publicerats vid flera tillfällen har ett slumpmässigt urval gjorts över vilken artikel som ska tas med i analysen.

Rörelse	Totalt antal texter	Antal valda
PJD	50	11
Tablighi Jamaat	32	15
al-Qaida i tvåflodslandet	38	10

Det är viktigt att vara medveten om att resultaten inte är representativa för all rapportering om islamism. Men med hjälp av teorin kan man få fram generella aspekter som kan säga något väsentligt om närliggande fall. Jag gör inte anspråk på att kartlägga samtliga existerande förhållningssätt utan analysen ska ses som en del utav ett större forskningsfält.

4.3 Analysredskap

Analysredskapen kommer att utgöras av frågor till texten som bygger på de frågor som presenteras i *Nyheter – att läsa nyhetstext*, de går i hand i hand med den hermeneutiska metoden. Analysredskapen ska vara tillhjälp för att systematisera analysen och är tillsammans med svaren på frågorna operationaliseringen.

Analysredskapen i *Nyheter – att läsa nyhetstext* innebär att man först svarar man på frågor gällande textens kontext: var, när och hur är artikeln publicerad? Sedan analyserar man texten kring följande frågor:

- Handling: Vad säger artikeln? Vilket faktaurval görs? Vad är textens syfte? Vilka är källorna? Anspelar texten på tidigare texter?
- Disposition: Vad hamnar i förgrund och i bakgrund? Omskrivs personer eller få de en egen röst?
- Gestaltning: Vilka ordval görs? Vilken stil och ton har texten? Är texten öppen eller sluten för tolkningar?
- Muntliga källor: Direkt eller indirekt anföring? Vilket anföringsord används? Framställs personen som subjektiv aktör eller som objekt och offer?
- Dramatisering: Vilka roller finns? Vad eller vem har huvudroll och bi roll? Avslöjas eller berättas det?

- Retoriska grepp: Vilka jämförelser, förstärkningar, värdeladdade ord och förenklingar förekommer?
- Bildspråk: Vilka liknelser, ironi, associationer, schabloner och stereotyper förekommer?
- Grad av problematisering: Är det en enkel eller problematiserad bild som framställs? (Lundgren, Ney, Thurén 1999, s 54-57)

Samtliga frågor ställs till samtliga texter för att få en så komplett analys som möjligt. De kommer att presenteras utefter frågeställningarna presenteras därför utefter underrubrikerna ”Handling och disposition”, ”Gestaltning och dramatisering” och ”Övriga mönster”. ”Övriga mönster” är till för att presentera intressanta mönster. Resterande frågor kommer att presenteras då de har bidragit till analysen. Det är svaren på frågorna som sedan analyseras utifrån teorierna.

4.4 Teoretisk anknytning

Orientalismen och eurocentrismen används främst av dem som gör diskursanalys om mediebilder. Till exempel som Carl Leos magisteruppsats *Det orientaliska i fokus – en studie kring vad som tryckt svensk media förmedlar för bild av islam och ”muslimer”*.

I antologin *Mörk magi i vita medier - svensk nyhetsjournalistik om invandrare, flyktingar och rasism*, skriver Ylva Brune om hur olika mönster i nyhetsrapporteringen bygger på ”koloniala känslöstrukturer, där de Andra blir en projektionsduk för våra egna rädslor och undanträngda, hotfulla egenskaper” (Brune 2001, s 11). Brune fortsätter i kapitlet *Tårögda flickor och kusliga män* med att berätta om ett ”Vi och Dom-seende” inom nyhetsjournalistiken (Brune 2001, s 29) som liknar orientalismens ”vi” och ”dem”.

Det är i nyhetshistoriernas naturliggjorda utgångspunkter och i en oreflekterad användning av tankegoods och gestaltningsmodeller, som man får leta efter journalistikens ”vi och dom”-dikotomier, om de alls existerar (Brune 2001, s 31).

Jag kommer att knyta an till de postkoloniala teorierna om orientalism och eurocentrism genom att analysera svaren från den kvalitativa textanalysen utifrån de bilder och tankemönster som presenteras i teorierna. Det är till exempel de punkter som tas upp i avsnittet om orientalism men även tendenser inom eurocentrismen så som en linjär historiesyn.

Teorierna tillämpas på det analyserade materialet för att se om resultatet präglas av de exempel på orientalism och eurocentrism som beskrivs i Tidigare forsknings- och teorikapitlet. Jag har valt att inte placera in materialet i orientalistiska och eurocentriska kategorier i analysverktyget eftersom jag inte i förväg vill anta att materialet innehåller sådana föreställningar.

Studier knutna till gestaltningsteorin kan göras både kvantitativa och kvalitativa. När man gör en kvalitativ studie och använder sig av gestaltningsteorin så utgår man från tolkningsarbete av nyhetstext för att identifiera eventuella ”frames”, gestaltningsmönster. Vanligtvis gör man djupare analyser av ord, meningar och textens uppbyggnad (Entman & Matthes & Pellicano 2009, s 180). Jag anser att med hjälp av analysverktygen och de andra teorierna kan göra en studie som bygger på gestaltningsteorin.

5 Analys

Här nedan redovisas den kvalitativa textanalysen. Kapitlet är uppdelat i avsnitt efter de valda rörelserna. Varje avsnitt är uppdelat i underrubrikerna: handling och disposition, gestaltning och dramatisering och övriga mönster. Indelningen är till för att tydligt kunna se svaren på frågeställningarna. Resterande frågor redovisas där de har fyllt någon funktion. Jag knyter även an till orientalismens och eurocentrismens tankemönster och bilder av islam.

5.1 Islamistiska rättvise- och utvecklingspartiet (PJD)

Handling och disposition

Det analyserade materialet om Det islamistiska rättvise- och utvecklingspartiet (PJD) handlar främst om olika val i Marocko. Det går att följa två parlamentsval, 2002 och 2007, samt ett lokalval 2003. De flesta artiklarna handlar om PJD:s röstresultat eller eventuella röstresultat. Borås Tidning publicerar i samband med valet 2002 en nyhetsartikel med denna ingress:

Ett moderat islamistiskt parti (syftar på PJD) såg i går ut att göra en stark framryckning i det marockanska parlamentet efter valet dagen innan. Rösträkningen drog ut på tiden, men preliminära siffror tydde på att islamisterna kunde fördubbla sitt mandattal. (Borås Tidning 020929, s 21)

Det här är ett exempel på hur PJD:s röstsiffror hamnar i förgrunden av rapporteringen, genom att det lyfts fram redan i ingressen. I bakgrunden hamnar i de flesta fall de andra partierna och den sittande regeringen.

En del artiklar handlar om yttre omständigheter som kan komma att påverka valresultatet. Självordsbombningar i Casablanca 16 maj, 2003 (Sydsvenskan 030913, s 14) och den marockanska kungens försök till modernisering hamnar i förgrunden som faktorer som kan påverka valresultatet. Artikeln under rubriken ”Kung Muhammad fifflar för att hejda islamistvåg” som publicerades inför valet 2007 lyfts kungens strävan efter modernisering fram. ”Fifflet” syftar på att kungen gynnar valkretsar där PJD har lågt stöd.

För tio år sedan fick hans konservativa islamistparti (syftar på PJD) nio platser i parlamentet. I dag har de 42 platser och väntas dubbla det antalet i dagens val. Islamisterna kan därmed bli Marockos största parti. För att bromsa den vågen har den allsmäktige kungen, Muhammas, ”M6”, fifflat med valkretsarna. (Falkehed 070907, s 18)

Karaktäristiskt för valrapporteringen är PJD:s förväntade goda valresultat. Texterna lyfter fram hur valkampanjen har gått för partiet genom att det tagit avstånd från terrorism. Typiskt är även redogörelser över PJD:s ansträngningar för att inte förknippas med tidigare radikala uttalanden och händelser. Till exempel:

Att partiledaren Saad Eddine El Othmani har besökt USA och träffat politiker därmed välsignelse från landets utrikesdepartement tolkas i den marockanska politiska debatten som att Washington ger grönt ljus för PJD i en marockansk regering efter valet. (el Mahdi 070907, s 21)

Marockos demokratiska process är något som präglar valrapporteringen. I två artiklar, som analyserar valresultatet 2007, hamnar det låga valdeltagandet i förgrunden (Rönn 070913, s 10) (Hammargren 070914, s 19). Rubrik och ingress samt början av artiklarna ägnas åt det låga valdeltagandet. En av de stora förlorarna i valet beskrivs vara ”hoppet om att Marocko skulle vara ett föregångsland för en demokratisering av arabvärlden” (Hammargren 070914, s 19). Hotet mot demokratin lyfts även fram i en artikel som inte är publicerad i samband med något val. Artikeln handlar om att en marockansk film förbjöds av den marockanska regeringen.

Den marockanska dagstidningen Maroc-Quest varnar för ”den nya muslimska moralen” som man anser vara ett hot mot demokratin i Marocko (Sydsvenskan 030128, s 4).

Man rapporterar även om terrorism i några av artiklarna. Ett exempel är hur man inom valrapporteringen spekulerar kring hur självmordsbombningarna i Casablanca påverkade valresultatet. Andra artiklar fokuserar på terrorismen och dess framfart i Marocko. I artikeln ”al-Qaida öppnar ny front i Nordafrika – Moderata islamistpartier kan utgöra en motvikt” skildras hur man jagar terrorister i landet och att PJD kan stoppa terrorismens framfart genom att vara ett alternativ till radikal islamism (Nummelin 070413, 18).

Gestaltning och dramatisering

Hur man beskriver PJD i artiklarna påverkas av att många av artiklarna är valrapporter. PJD får gestaltas som ett parti och en del av den politiska debatten i Marocko. Intresset för partiet bygger bland annat på kontrasten mellan PJD:s ”islamistiska” framtoning i förhållande till de andra partierna.

Även om partiet (syftar på PJD) får flest röster i årets val måste det samarbeta med andra partier för att bilda regering – men de största partierna har redan sagt att de kommer att behålla sin nuvarande, koalition, utan PJD, efter valet.

Det är inte heller troligt att den reformvänlige kung Mohammed VI kommer att utse en premiärminister från partiet (Göteborgs Posten 070907, s 29).

Ett exempel på en beskrivning är ”ett moderat islamistiskt parti”. I en artikel med den beskrivningen ses partiet även som ses ”den stora segraren”.

PJD var det *enda öppet* islamistiska partiet som ställde upp. Partiet har *dock* en moderat framtoning. *Mera* radikala islamistiska organisationer hålls fortfarande utanför det officiella politiska livet i Marocko och är strängt övervakade av säkerhetsjätten. (TT 020929, s 21) (Egen markering)

I det här exemplet får PJD en särställning i och med att de är det ”enda öppet islamistiska partiet” samtidigt antyder ordet ”öppet” på att det finns islamistiska tendenser förutom PJD. Att partiet ”dock”, alltså ändå har en ”moderat framtoning” framstår som något negativt för dem. Trots det är de speciella eftersom ”mera radikala” grupperna utestängs.

Ett annat sätt att beskriva PJD är som ett oppositionsparti och ”det enda godkända islamistiska partiet”. Partiet får i en sådan beskrivning huvudrollen i artikeln, då den främst handlar om PJD, och gestaltas som en motpol till den marockanska regeringen. Vad som menas med ”godkända islamistiska partiet” förklaras inte, men genomgående i artikeln påpekas att partiet ”tonat ner sin retorik väsentligt i medvetande om att islamism inte är på modet...” och att partiet har ”neutraliserats” (Sydsvenskan 030913, s 14).

PJD gestaltas som ett parti som vill legitimera sin politik. Partiet får förklara sin politik utifrån att möta påståenden om att de är ”antidemokratiska” med att hävda att de är demokratiska. PJD presenteras att ha det turkiska islamdemokratiska AKP som förebild. Det skildras ibland utifrån skillnaderna mellan de två partierna.

Men PJD:s partiprogram är långt ifrån lika detaljerat som AKP:s. Det turkiska regeringspartiet har dessutom, med sin fem år i regeringsställning, genom praktisk politik visat att det står för EU-reformer, ökad jämställdhet i lagen och fortsatta relationer med Israel – varför det är fel att kalla det turkiska regeringspartiet islamistiskt. (Hammargren 070914, s 19)

PJD får även gestaltas som ett alternativ till radikal islamism och ett medel som kan gynna bekämpningen av terrorism.

Islamister som motsätter sig våld ”är de nordafrikanska regimernas allierade, det måste skyddet mot våldsamt islamism”, säger Tozy (syftar på en statsvetare) till AP (Nummelin 070413, s 18).

Vad som är skillnaderna mellan radikal islamism och PJD förutom att de senare motsätter sig våld går man inte in på. Artikeln berättar istället om motståndet från regeringen och kungen att släppa in islamismen i det politiska livet på grund av tidigare erfarenheter av vad som hänt i Algeriet. Där man släppte in en islamistisk rörelse och det hela slutade med ”blodig kamp” (Nummelin 070413, s 18).

Övriga mönster

Ett tydligt mönster i materialet är jämförelsen med Europa. I flera artiklar förekommer det hänvisningar till den turkiska motsvarigheten till PJD, AKP. Gemensamt för dessa är att de framhäver att PJD har långt kvar innan de blir som AKP.

Den kostymklädde Saâd Eddine el-Othmani jämför gärna sitt PJD-parti med turkiska AKP. De försöker idag att släta över tidigare, radikala uttalanden från anhängare (Falkehed 070907, s 18).

Denna jämförelse kan ses som ett upphöjande av AKP och därmed Europa, vilket också är karaktäristiskt för eurocentrismen (Shobat & Stam 1994, s 2-3). Det går även att urskilja mönster om hur man berättar om PJD:s anpassning och modernisering i samband med Marockos modernisering. Även här målar man upp skillnader mellan väst och PJD och Marocko. I och med att Marocko strävar efter samarbete med EU (el Mahdi 070907, s 21), och att PJD strävar efter att legitimera sin politik i Marocko. I flera fall hänvisas till det också till det ”västerländska”. I en artikel beskriver man en källa som ”västerländska” (Hammargren 070914, s 19), vilket skapar en skillnad mellan västerländska och ”de Andra”, i det här fallet Marocko (Said 1978, s 124).

Ett annat mönster är den särskiljning PJD får som ett islamistiskt parti. Det lyfts fram i artiklar och ofta riktas därmed extra intresse till partiet just därför. Det gör också att dramatiseringen texterna bygger på PJD:s särställning som ett islamistiskt parti. Sällan tas det upp vad de står för förutom vid de tillfällen då det påpekas att de har ”neutraliserats”.

5.2 Tablighi Jamaat

Handling och disposition

Tablighi Jamaat omnämns i artiklar som handlar om terrorism, Guantanamobasen eller anspelar på det politiska läget i Pakistan och Afghanistan.

Materialet som handlar om tidigare fångar i Guantanamoläggret tar upp fångar som både som anses som oskyldiga och skyldiga. Oftast är dessa artiklar uppbyggda som kronologiska berättelser om deras upplevelser. Under 2009 och 2010 kan man följa rapporteringarna om tre svenskar som blev tillfångatagna av pakistansk polis och

misstänktes för samröre med terrorister. En av svenskarna var Ghezali som tidigare har varit fånge i lägret.

Tablighi Jamaat finns även med i artiklar rörande moskébyggen runt om i Europa som är kopplade till frågan om en eventuell ”islamisering”. Ett exempel är artikeln ”Skepsis i Europa mot mosképrojekt” som handlar om protester och demonstrationer mot olika moskébyggen runt om i Europa. Artikeln skildrar hur befolkningen i Europa på olika sätt reagerar mot den muslimska befolkningen.

Våld i Berlin och stämningar i Marseille. Muslimer i Europa möter mer rädsla för ”islamisering” ju fler planer på moskébyggen som lanseras. Oron motiveras delvis med den roll som samlingspunkt för extremister och terrorister som en del moskéer har spelat (Heneghan 070812, s 18).

Det är inte endast i artiklar om moskébyggen som tanken om islamisering finns. I en artikel om Pakistans cricketlags insats i VM lyfter man fram ”islamiseringen av laget” och hur den har påverkat deras spel. Här är ett exempel på anspelningarna om hur ”islamiseringen” har påverkat spelet.

Varken sport eller kultur stod emot strömningarna och cricketlaget förvandlades från en samling levnadsglada playboys till en hop dominerad av religiösa zeloter. (Gunnarsson 070404, s 5)

De två artiklarna skiljer sig åt i sin skildring av islamiseringen. Den första artikeln fokuserar på att lyfta fram problematiken på ett sakligt sätt utan retoriska grepp medan den andra artikeln bygger på liknelser och jämförelse i sin skildring av cricketlaget. Den senare artikeln bygger på så sätt upp en bild som kan liknas med den orientaliska bilden med föreställningar om att muslimerna tänker erövra världen (Said 1978, s 286). Samtidigt som de troende i artikeln framstår som att de inte kan skilja mellan sporten och religionen på samma sätt som Said beskriver synen på islam som politisk, i och med att ”vi” kan skilja mellan politik och kultur, medan ”de” inte kan göra någon skillnad på dessa två (ibid, s 298).

Gestaltning och dramatisering

Tablighi Jamaat beskrivs oftast i termer som ”opolitisk muslimsk missionsrörelse”. I rapporteringar om terrorism gestaltas Tablighi Jamaat som rekryterare. Detta gäller artiklar som handlar om före detta Guantanamofångar som har en koppling till Tablighi Jamaat. Ett exempel är en artikel om John Walker Linds resa mot att bli terrorist, där beskrivs Tablighi Jamaat som en ”islamisk grupp” som han kom i kontakt med, och senare åkte till Pakistan med.

... för att besöka olika religiösa skolor, så kallade madrasor. Skolornas enda undervisning består i att lära sig *rabbla* koranen utantill. Madrasor har också varit en av de *främsta rekryteringskällorna* för talibanerna (Hansson Wolfgang 01,1221 s 17). (Egna markeringar)

I den här artikeln framställs Tablighi Jamaats verksamhet främst som simpel, och ordvalet ”rabbla” gör att undervisningen framstår som annorlunda och konstig. Att man efter den skildringen av verksamheten beskriver skolorna som ”främsta rekryteringskällorna för talibanerna” gör att man uppfattar Tablighi Jamaats verksamhet som både annorlunda och hotfull. Det här kan jämföras med Saida argumentation i *Covering Islam* om att islam som framställs som en kollektiv enhet som uppfattas som anonym, underlig och hotfull (Said 1981, s 38). Den enkla föreställningen om madrasor tyder också på det orientalistiska öintresset för Orientens historia (Said 1978, s 285).

I en artikel om Mohammed Sanghir, som var fånge på Guantanamo basen i 10 månader trots att han var oskyldig, gestaltas Tablighi Jamaats på ett annat sätt. Här beskrivs rörelsen som en ”opolitisk islamisk organisation” där Sanghir var verksam som missionär (Chipaux & Lundgren 030214, s 5). Till skillnad från de andra artiklarna där man anser att rörelsen är en rekryteringsbas för terrorism är här den i artikeln rollen som harmlös sysselsättning genom ordval som missionär, organisation med miljoner av anhängare.

Sanghir, en missionär inom Tablighi Jamaat, en opolitisk islamisk organisation med miljoner anhängare utom i världen, hade varit en Afghanistan i tre månader när kriget bröt ut. (Chipaux & Lundgren 030214, s 5).

I rapporteringen om moskébyggena i Europa bygger dramatiseringen på spänningen mellan islam, i det här fallet Tablighi Jamaat, och de som är emot bygget av olika moskéer. Tablighi Jamaat beskrivs i argumentationen från motståndarhåll som en säkerhetsrisk och en del av islamiseringen. I en artikel om ett moskébygge i Rom skriver man så här:

Men kritikerna, ledda av en kristen kommunalpolitiker, befarrar att moskén med 12 000 platser kommer att dominera stadsdelen så mycket att kristna och andra känner sig trängda och flyttar därifrån, Den muslimska rörelsen Tablighi Jamaat, som planerar London-moskén, anklagas också för att vara en säkerhetsrisk. (von Hall 070827, s 16)

Tablighi Jamaat blir motsatsen till de kristna och en säkerhetsrisk. De kristna får rollen som offer, drabbade av muslimerna men framför allt av moskén. Moskén får symbolisera Tablighi Jamaat, vilket kan jämföras med argumentationen i *Covering Islam* om hur islam får symbolisera ett simpelt fenomen som man enkelt kan referera till (Said 1981, s 41). Här får Tablighi Jamaat identifieras genom islam och moskéer.

I artikeln om det pakistanska cricketlaget benämns rörelsen som ”en aggressiv, men påstådd opolitisk islamsk predikantrörelse som står för renlevnad och bön med Koranen som enda rättesnöre” (Gunnarsson 070404, s 5). Det är en beskrivning som skiljer sig från mängden med beskrivningen ”aggressiv” och antydningen att den inte är helt opolitisk. Den är fylld av förstärkningar och värdeladdade ord vilket målar upp en bild av rörelsen och islamiseringen.

Tablighi Jamaat gestaltas på andra sätt även om de ovanstående är vanligast. I samband med jordbävningkatastrofen i Pakistan beskrivs den som hjälporganisation i sammanhanget (Sköld 051016, s 24). Och i samband med en flygattack får rörelsen rollen som de drabbade då rebeller gick till attack mot ett klanområde i Pakistan (TT 100326, s 11).

Övriga mönster

Det går att urskilja fyra mönster i rapporteringen. Delar av rapporteringen är tillsynes objektiv, alltså det går inte att se några klara retoriska grepp och inte heller överdrivna dramatiseringar och gestaltningar.

Ett andra mönster är artiklar som analyserar händelser och tillför andra perspektiv. Ett exempel är en artikel om Ghezali där man försöker förklara hans motiv utifrån ett psykologiskt perspektiv (Folenius 090923, s 5). Förenkling på bristen av analys som Said hävdar finns (Said 1981, s 8), förekommer inte i dessa artiklar utan artiklarna är saknar förenklingar, förstärkningar och har en högre grad av problematisering än de andra artiklarna inom samma ämne.

Ett tredje mönster är artiklar där man målar upp det normala och det annorlunda. Dessa rapporteringar belyser skillnaderna mellan olika föreställningar i rapporteringen. Genom ordval, liknelser och jämförelser och ofta utan analys lyfter man fram olika roller. Exempel på detta går att se i artikeln om John Walker Lind som blev ”bin Ladins soldat”. Artikeln bygger upp en resa från det normala till det hotfulla och annorlunda.

Han fostrades i ett välbärgat medelklasshem. Han gick i skolor där eleverna hade maximal fromhet. Ändå drogs han till den strängaste formen av islam. Som 16-åring bodde han i ett välbeställt villasamhälle utanför San Francisco. För två veckor sedan greps han som gerilla soldat för al-Qaida i Afghanistan. (Wolfgang 011221, s 17)

Ett fjärde mönster som går hand i hand med det tidigare är att flera artiklar genom upprepningar förstärker vissa föreställningar. Exempel på detta går att se i rapporteringen om moskébygge i London. I artikeln förekommer ord som ”megamoské”, ”charmoffensiv” och ”stridsfråga”. Man använder sig även av en liknelse för att beskriva denna ”megamoské”:

Nu försäkrar Tablighi Jamaat att ”bara” 12000 bedjande ska kunna få plats samtidigt – sex gånger fler än i Södermalmsmoskén i Stockholm – och att moskén normalt sett ska ha mycket färre besökare. Men anläggningen ska också rymma en skola och ett konferenscentrum och omtalas därför fortfarande som Storbritanniens kanske största religiösa komplex. (Eskilstuna Kuriren 080310, s 12)

5.3 al-Qaida i tvåflodslandet

Handling och disposition

Materialet där al-Qaida i tvåflodslandet förekommer handlar främst om terrorism. Det präglas av berättelser om rörelsens ledare, terrorattentat, kriget mot terrorism och hotet om ett eventuellt inbördeskrig i Irak.

De analyserade artiklarna lyfter bland annat fram två ledare, Zarqawis och efterträdaren Marsis, död. Gemensamt för artiklarna är att de lyfter fram frågan vilka konsekvenser deras död har på rörelsens verksamhet. Båda hävdar att våldet inte är slut efter ledarnas bortgång.

Knäckfrågan är förstås om detta kan få stopp på, eller ens reducera, terrordåden i Irak. Historien ger föga hopp därvidlag. När USA lyckades ha ihjäl Abu Mussab Zarqawi för fyra år sedan innebar det inte slutet på al-Qaida i Irak, absolut inte heller stormen av blodiga terroroperationer. Åtskilliga studier visar att organisationer som använder sig av terrorism knappast blir mindre aktiva när deras Ledare dödas. (Dagens Nyheter 100421, s16)

Rapporteringen om ledaren Zarqawi präglas av berättelser om hur han blev terrorist. Han beskrivs som lika ”farlig” som Usama bin Ladin, och att ”priset på hans huvud” är densamma som på bin Ladins huvud (Winiarski 051119, s 8). Flera gånger kopplas ledaren samman med bin Ladin. Ett exempel är en artikel, om al-Qaidas i tvåflodslandets ledare, Zarqawis framgångar inom terrorverksamheten i Irak. I texten beskriver man hur han har fått sin makt och hur denna användas tillsammans med moderrörelsen al-Qaida för att ”störta Irakval”.

al-Qaidas ledare Usama bin Ladin har utsett Abu Musab Zarqawi till representant för sitt terroristnätverk i Irak. Genom att haka på Zaeqawis framgångar hoppas al-Qaida uppenbarligen öka sitt inflytande i Irak och regionen. (Albons 041229, s 30).

De analyserade artiklarna handlar i olika utsträckningar om terrorism. Vissa av dessa fokuserar på bekämpningen av terrorism. Ett exempel är en artikel med namnet ”Kofi Annan utlovar en FN-reform för säkerhet”. Artikeln handlar om ett toppmöte mellan politiker och experter där man diskuterade ”demokrati, terrorism och säkerhet”. Artikeln berättar om de åtgärder som diskuteras som ”vapen” mot terrorismen (Andersén 050312, s 25).

I andra fall rapporteras det om vad terrorismen riktas mot. al-Qaida i tvåflodslandets terrorism rapporteras vara en reaktion på shiamuslimers ökade makt i Irak. Terrorattentaten beskrivs som riktade mot shiiter och ses som en del av ett möjligt inbördeskrig i Irak.

Bland de sunniarabiska terrorister som står bakom självmordsbombningar finns ett djupt rotat hat mot shiamuslimer som betraktas som avfallingar och avskum. Det gäller för den grupp i Irak som leds av den jordanske terroristen Abu Musab Zarqawi och går under namnet al-Qaida i tvåflodslandet och alltså är lierat med Usama bin Ladins nätverk (Dagens Nyheter 050901, s 20).

Gestaltning och dramatisering

al-Qaida i tvåflodslandet gestaltas på flera olika sätt och har också olika funktioner i texterna. Rörelsen gestaltas genom motpolen till västerländska ledare och genom ledarens bedrifter inom terrorismen, samt genom beskrivningar av attentat som gruppen har tagit ansvar för. Den beskrivs med ord som ”extremsunnitiska jihadister”, ”al-Qaida-trogna jihad” (Halldén 060728, s 64), ”terrorister” och ”kontaktlänken till Usama bin Ladin” (Dagens Nyheter 100421, s 16).

Ibland får de rollen som exempel på terrorism. De blir då en motpunkt till demokrati och vad världens ledare anser. Ett exempel finns i artikeln om mötet där ledare och experter diskuterar terrorismen.

Enligt ett uttalande, undertecknat av al-Qaida tvåflodslandet (Irak) som publicerats på Internet, avfärdas Madrid-mötet som meningslöst...
... Madrid-agendan föreslår ett globalt medborgarnätverk för att stödja demokratiska rörelser (Andersén 050312, s 25).

al-Qaida i tvåflodslandet gestaltas utifrån handlingar. I en artikel beskrivs rörelsen genom att den förklarar ”totalt krig mot alla rafida, varhelst de befinner sig i Irak” och genom ett hot om att ”deras gudskrigares vrede måste fördöma den shiadominerande regeringen i Bagdad...”, vilket kopplas samman med flera självmordsbombningar i Bagdad (Jönsson 051127, s 45).

Dramatiseringen i artiklarna bygger på al-Qaida i tvåflodslandets motsättningar med USA och att den bedriver ”heligt krig mot USA:s ockupationsstyrkor i Irak” (Winiarski 051119, s 8). De får också rollen som al-Qaidas gren i Irak.

I ett flygblad tog organisationen ”al-Qaida i Tvåflodslandet” på sig sabotagedåden och sade att de utfördes på order från al-Qaidas ”högste befälhavare”(Jönsson 041224, s 36).

I vissa artiklar beskrivs rörelsen genom ledaren Zarqawi. När Zarqawi dödades beskrevs hans handlingar och tillskrevs som rörelsens ”framgångar”.

Att Zarqawis frånfälle är en framgång för den USA-ledda koalitionen och för Iraks regering är de flera bedömare ense om. Den främsta motorn för det upptrappade nästan-inbördeskriget mellan sunniter och shiiter som pågått i flera år är borta. (Dagens Nyheter 060609, s 20)

Övriga mönster

De flesta artiklarna bygger på anspelningar till kriget mot terrorismen. Dess betydelse går inte att utesluta i rapporteringen. På grund av det skapas motpoler i rapporteringen. Mellan både USA och al-Qaida i tvåflodslandet men också mellan al-Qaida i tvåflodslandet och shiiter i Irak eftersom de bedriver attentat mot dem. Dramatiseringen mellan shiiter och al-Qaida i tvåflodslandet skapar dessutom andra motpoler. I artikeln ”Sunnitisk terror syftar till inbördeskrig i Irak” ställs ”sunniarabiska terrorister” mot ”shiamuslimska pilgrimer” (Dagens Nyheter 050901, s 20).

Rörelsen gestaltas ofta genom handlingar och sällan beskrivs syftet med varför de gör som de gör. De gestaltas också via liknelser till Usama bin Ladin vilket är en välkänd terrorist för allmänheten vilket skapar associationer. En artikel skiljer sig åt och är en analys av idéhistorien och det politiska läget och stor del av artikeln går åt att förklara olika begrepp och företeelser (Halldén 060728, s 64).

6 Resultat

Med hjälp av kvalitativ textanalys har jag undersökt mönster i rapporteringen kring de islamistiska rörelserna, Det islamistiska rättvise- och utvecklingspartiet (PJD), Tablighi Jamaat och al-Qaida i tvåflodslandet.

Likheter i framställningarna är rapportering om terrorism i sammanhang med rörelserna. Detta gäller speciellt materialet för Tablighi Jamaat och al-Qaida i tvåflodslandet, men för PJD förekommer i rapporteringar om terrorism. Rörelserna får i rapporteringen om terrorism olika roller. Tablighi Jamaat får främst rollen som rekryteringsbas för terrorism. al-Qaida i tvåflodslandet får rollen som utövare av terrorism medan PJD får rollen som den som kan stoppa terrorismen i Nordafrika.

En annan likhet är att de olika rörelserna gestaltas som motpol till något. PJD blir motpolen till den sittande marockanska regeringen och kungen och ibland strävan efter modernisering. I rapporteringar kring moskébyggen i Europa gestaltas Tablighi Jamaat som motpol till de krafter som är emot byggena. al-Qaida i tvåflodslandet blir motpolen till USA och en av aktörerna i kriget mot terrorismen.

Det finns även skillnader i hur de olika rörelserna gestaltas och i vilka sammanhang som de förekommer. PJD gestaltas som ett parti i den politiska världen i Marocko. Tablighi Jamaat gestaltas antingen som rekryteringsplats för terrorism, men också som en opolitisk missionsrörelse beroende på sammanhang. al-Qaida i tvåflodslandet gestaltas via olika ledare som ofta liknas med Usama bin Ladin. De har en aktiv roll i ”kriget mot terrorism”. Det finns vissa likheter mellan vilka roller PJD och Tablighi Jamaat får. De båda har mer än två former av gestaltning. Antingen skildras de i termer av någonting bra eller som en del av något mindre bra. al-Qaida i tvåflodslandet förknippas däremot alltid med något negativt.

I framställningen av Tablighi Jamaat går det att urskilja fyra tydliga mönster. Den sakliga rapporteringen, den analytiska, den som visar på ”det normala” och ”det annorlunda” samt rapporteringen som präglas av förstärkningar och förenklingar. I det analyserade materialet för de andra grupperna förekommer endast en eller två mönster som inte är lika tydligt åtskilda.

Materialet om PJD präglas i större utsträckning än de andra av eurocentrism, i och med jämförelser och hänvisningar till det turkiska partiet AKP. Men även i diskussioner om demokratiseringen i Marocko. Det går att se antydning av den eurocentriska synen om det västerländska systemets överlägsenhet som en lösning på de problem som landet tampas med (Amin 1989, s vii).

Framställningen av Tablighi Jamaat och al-Qaida i tvåflodslandet präglas mer av orientalism, om det främmande, annorlunda och hotfulla. Delar av rapporteringen om PJD kan förknippas med den orientalistiska föreställningen om hur ”vi räddade orienten ur glömskan” (Said 1978, s 124), på det sätt som modernisering och reform lyfts fram som en del av en linjär historiesyn. Gemensamt för artiklarna är att rörelserna dramatiseras som något annorlunda och att de får stå som en motpol till något annat.

7 Slutdiskussion

Syftet med uppsatsen är att undersöka hur olika islamistiska rörelser framställs i svensk press och se vilka mönster som man kunde se i framställningen. Analysen visar att det finns likheter och skillnader i framställning och vilka mönster som förekommer i det analyserade materialet. Bland annat förekom alla rörelserna i samband med terrorism och skildrades någon gång som en motpol.

Den kvalitativa textanalysen användes i första hand till att utföra en beskrivande studie om hur fenomenet islamism skildras i svensk press. Metoden systematiserade analysen med hjälp av analysredskapen och med den teoretiska anknytningen. Trots att det gick att se tydliga resultat på den beskrivande studien var det svårare att tyda om framställningarna präglades av orientalism och eurocentrism. De postkoloniala teorierna är nästan perspektiv, då de förklarar olika synsätt, vilket gör att det är svårt att dra tydliga slutsatser utifrån dem. Genom att lyfta fram specifika tankemönster och bilder från dem gick det lättare att förena dem med metoden och gestaltningsteorin.

Till viss del präglas framställningen av orientalism och eurocentrism, men det varierar i form och i utsträckning mellan rörelserna. Den mest förekommande bilden är islamismen som hotfull och annorlunda. Det är en liknande bild som framkommer i studier som mediebilderna av islam. Även om det förekom skillnader i materialet mellan de olika rörelserna finns det ändå dessa tendenser och det får mig att fundera vad det beror på och hur de påverkar läsarnas uppfattningar.

Det är skillnad på huruvida det förekommer orientalism och eurocentrism i materialet för enskilda rörelser och det går därför inte att urskilja en tydlig prägel av orientalism och eurocentrism, utan det framkommer av helheten. Självklart förekommer det artiklar där orientalistiska bilder och eurocentriska tankemönster inte förekommer.

Den negativa tonen som förekommer i artiklar om al-Qaida i tvåflodslandet är som jag sagt tidigare förståelig. Däremot anser jag att man kan se en likhet mellan sätten man rapporterar om den rörelsen med de andra islamistiska rörelserna i undersökningen. Fokuseringen på skillnaden mellan rörelsen och som förekommer, samt att den ständiga negativiteten gör att det egentligen inte är någon skillnad i rapporteringen förutom i hänseende till händelserna i rapporteringen. Samtidigt som det i majoriteten av artiklarna inte finns något närmre förklaring på rörelsernas verksamhet.

7.1 Förslag till vidare forskning

Islamismen är ett intressant område att undersöka i journalistiska studier. Det skulle vara intressant att undersöka de mer generella dragen av hur medier rapporterar om islamism genom möjligtvis en kvantitativ studie i likhet med Ghersettis och Levins. Resultatet från en sådan studie skulle kunna jämföras med den här studien för att se vilka likheter och skillnader det finns när islamistiska grupper nämns vid namn i rapporteringen och när det endast rapporteras om islamism. Kanske skulle det resultatet kunna ge anvisningar om vilka gestaltningar som har påverkat resultaten i denna studie.

8 Källförteckning

Tryckta källor

Amin, Samir (1989). *Eurocentrism*. London: Zed Books

Brune, Ylva (1998). *Inledning*. I: Brune, Ylva (red) *Mörk magi i vita medier: svensk nyhetsjournalistik om invandrare, flyktingar och rasism*. Stockholm: Carlssons

Brune, Ylva (1998). *Tårögda flickor och kusliga män*. I: Brune, Ylva (red) *Mörk magi i vita medier: svensk nyhetsjournalistik om invandrare, flyktingar och rasism*. Stockholm: Carlssons

Entman, & Matthes, & Pellicano (2009) *Nature, Sources and Effects of News Framing I*: Wahl-Jorgensen, Karin & Hanitzsch, Thomas (red) *The handbook of Journalism Studies*. New York: Routledge

Esaiasson, Peter & Gilljam, Mikael & Orscarsson, Henrik & Wängnerud, Lena (2007). *Metodpraktikan: konsten att studera samhälle, individ och marknad*. Stockholm: Nordstedts Juridik

Gardell, Mattias (2005). *Bin Ladin i våra hjärtan – Globaliseringen och framväxten av politisk islam*. Falun: Leopard förlag

Hjärpe, Jan (2010). *Islamismen – politisk-religiösa rörelser i den muslimska världen*. Malmö: Gleerups

Hultén, Britt (2000). *Journalistikanalys – en introduktion*. Lund: Studentlitteratur

Hvitfelt, Håkan (1998). *Den muslimska faran : om mediebilden av islam*. I: Brune, Ylva (red.) *Mörk magi i vita medier: svensk nyhetsjournalistik om invandrare, flyktingar och rasism*. Stockholm: Carlssons

Lundgren, Kristina & Ney, Birgitta & Thurén, Torsten (1999). *Nyheter – att läsa tidningstext*. Stockholm: Ordfront förlag

Roald, Anne Sofie (2005). *Islam – Historia, tro, nytolkning*. Stockholm: Natur och Kultur

Said, Edward W (1978). *Orientalism*. Stockholm: Ordfront förlag

Said, Edward W (1981). *Covering Islam: How the media and the experts determine how we see the rest of the world*. London: Vintage

Sayyid, Bobby S (2003). *A fundamental fear – eurocentrism and the emergence of islamism*.
London: Zed Books

Shobat, Ella & Stam, Robert (1994). *Unthinking Eurocentrism: multiculturalism and the media*. New York: Routledge

Elektroniska källor

Ghersetti, Marina & Levin, Anna (2002) *Muslimerna och islam i svenska nyhetsmedier - Om rapporteringen av terrorattackerna i USA den 11 september 2001*

Tillgänglig: <<http://www.mkc.botkyrka.se/biblioteket/Publikationer/islamimedia.pdf>> (2010-11-12)

International Crisis Group (2005) *Understanding Islamism – Middle East / North Africa Report N°37*

Tillgänglig: <<http://www.crisisgroup.org/~media/Files/Middle%20East%20North%20Africa/North%20Africa/Understanding%20Islamism.ashx>> (2010-11-12)

Landguiden.se (2010) *Marocko*

Tillgänglig: <<http://www.landguiden.se/marocko/politisktssystem>>(2011-01-19)

Leo, Carl (2008) *Det orientaliska i fokus – en studie kring vad som tryckt svensk media förmedlar för bild av islam och ”muslimerna*

Tillgänglig: <<http://liu.diva-portal.org/smash/record.jsf?pid=diva2:126838>> (2010-11-12)

Nationalencyklopedin.se (2010) *Irak*

Tillgänglig: <<http://www.ne.se/irak/2004>> (2011-01-19)

Nationalencyklopedin.se (2010) *Postkolonialism*

Tillgänglig: <<http://www.ne.se/postkolonialism>> (2010-12-09)

Nationalencyklopedin.se (2010) *Kalifat*

Tillgänglig: <<http://www.ne.se/kalifat>> (2010-12-09)

Material

Det islamistiska rättvise- och utvecklingspartiet

Boss, Eva (2002). Marocko: Valreform garanterar kvinnor plats. Sydsvenskan, 28 september

TT (2002). Islamister växer i Marockoval. Borås Tidning, 29 september

Sydsvenskan (2003). Marockansk film förbjöds av regeringen. Sydsvenskan, 28 januari

Sydsvenskan (2003). Stöd för islamister testas. Sydsvenskan, 13 september

TT-AFP (2003). Minst 41 död i attentat – Fem bombattacker under samma kväll i Casablanca. Göteborgs Posten, 18 maj

Nummelin, Wiktor (2007). al-Qaida öppnar en ny front i Nordafrika – Moderata islamistpartiet kan utgöra en motvikt. Sydsvenskan, 13 april

Falkehed, Magnus (2007). Kung Muhammad fifflar för att hejda islamistvåg. Sydsvenskan, 7 september

Göteborgs Posten (2007). Islamister favoriter i Marockos val. Göteborgs Posten, 7 september

el Mahdi, Josef (2007). Marockanska islamister spås gå framåt i dagens val. Svenska Dagbladet, 7 september

Rönn, Lotta (2007). Ingen egentlig segrare i valet. Kyrkans Tidning, 13 september

Hammargren, Bitte (2007). Mistro mot demokratiseringen. Svenska Dagbladet, 14 september

Tablighi Jamaat

Wolfgang, Hansson (2001). Så blev John, 20, bin Ladins soldat – från vanlig 4-åring till helig krigare. Aftonbladet, 21 december

Chipaux, Françoise & Lundgren, Maja (2003). Jag var burfånge på Guantánamo. Aftonbladet, 14 februari

TT-Reuters (2005). Valkandidat och fyra andra mördade i Afghanistan. Göteborgs Posten, 4 september

Sköld, Mattias (2005). Muhamad ber för sin lille son – tusentals anhöriga väntar utanför sjukhusen. Göteborgs Posten, 16 oktober

Höglund, Jan (2006). Så spräckte brittisk polis terrorplanen. Göteborgs Posten, 13 augusti

Gunnarsson, Bo (2007). Ingen rubrik tillgänglig. Sydsvenskan, 4 april

Heneghan, Tom (2007). Skepsis mot mosképrojekt. Göteborgs Posten, 12 augusti

Von Hall, Gunilla (2007). Protester stoppar ny moské i Rom – bråket i Italien en av flera känsliga tvister runt om i Europa. Svenska Dagbladet, 27 augusti

Sjögren, Anders (2008). Vardagsliv i Guantánamo-bur. Västerbottens Kuriren, 25 januari

TT (2008). Plan på ”megamoské” i London vållar debatt. Eskilstuna Kuriren, 10 mars

TT (2009). Ingen jätteinsats för Ghezali. Skaraborgs Allehanda, 16 september

Folenius, Birgitta (2009). Ghezalis reda kan vara jakt på bekräftelse. Nerikes allehanda, 23 september

Cantwell, Oisín (2009). Polisen: Safia ljuger – tror inte att hon skulle träffa religiös grupp. Aftonbladet, 25 september

Delling, Hannes & Holmström, Mikael & Stefansson, Carina (2009). Hemma igen – efter deportation. Svenska Dagbladet, 11 oktober

TT-AFP (2010). Nära 50 dog i flygattack i Pakistan. Katrineholms Kuriren, 26 mars

al-Qaida tvåflodslandet

Jönsson, Per (2004). Nu vill bin Ladin framstå som politiker. Dagens Nyheter, 24 december

Albons, Bengt (2004). Terrorsamarbete ska störa Irakval – Usama bin Ladin vill öka sitt inflytande genom att stötta Zarqawi. Dagens Nyheter, 29 december

Andersén, Peter (2005). Kofi Annan utlovar FN-reform för säkerhet. Göteborgs Posten, 12 mars

Hallands Nyheter (2005). Irak laddar upp för offensiv mot rebeller – olika bud om terrorledaren al-Zarqawi. Hallands Nyheter, 27 maj

Dagens Nyheter (2005). Sunnitisk terror syftar till inbördeskrig i Irak. Dagens Nyheter, 1 september

Winiarski, Michael (2005). 25 miljoner dollar USA:s pris på Zarqawis huvud. Dagens Nyheter, 19 november

Jönsson, Per (2005). Shia tar täten i Mellanöstern. Dagens Nyheter, 27 november

Dagens Nyheter (2006). Terroristledarens sorti behöver inte leda till ett slut på våldet. Dagens Nyheter, 9 juni

Halldén, Philip (2006). USA hamnar på samma sida som al-Qaida. Svenska Dagbladet, 28 juli

Dagens Nyheter (2010). Ledarnas död riskerar bli nytändning för al-Qaida. Dagens Nyheter, 21 april